

Trygghet i det offentliga rummet

- En studie av de faktorer som påverkar trygghetsupplevelsen

Carolina Ögren & Rebecca Sjöstrand Härlin

Kandidatarbete 15 hp, institutionen för stad och land
Landskapsarkitektprogrammet, Ultuna
Uppsala 2014

Titel: Trygghet i det offentliga rummet – En studie av de faktorer som påverkar trygghetsupplevelsen

Engelsk titel: Safety in the Public Space – A Study of the Aspects that Affects the Perceived Safety

© Carolina Ögren & Rebecca Sjöstrand Härlin

Handledare: Marina Queiroz, SLU, institutionen för stad och land

Examinator: Ylva Dahlman, SLU, institutionen för stad och land

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur

Omfattning: 15 hp

Nivå: Grundnivå G2E

Kurs: EX0725, Projekt i landskapsarkitektur

Landskapsarkitektprogrammet, Ultuna

Nyckelord: Checklista, Gestaltning, Offentlig miljö, Trygghet

Omslagsbild: Omhändertänksamhet i en gångtunnel. Foto: Carolina Ögren 2014

Publiceringsår: 2014

Publiceringsort: Uppsala

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se/>

Abstract

The public spaces in the city are places where all people have a democratic right to reside. A basic prerequisite for people in public domains are the feeling of safety. It is difficult to eliminate real threats and dangers but there are several aspects that can affect the perceived sense of security. The human interaction with the environment is complex and, therefore, the relationship between safety and the public environment is important to investigate. Since the conception of safety is a subjective feeling, this varies between people. For this reason, it is important to include as many aspects as possible when investigating the feeling of safety. Generally, the feeling can be described with terms such as calm, in control, well-being, trust and free from threats.

The theoretical background of the essay was based on literature in the subjects of safety and environmental psychology, with focus on public space design and use. The aspects of the perceived safety were summarized in four main areas which became the foundation for a checklist. The questions in the checklist were used to examine the sense of safety in the public domain. To examine how the checklist works in reality it was applied on two selected locations in central Uppsala, Törnlandsplan and the square at Kvarnengallerian.

The result is shown in analysis and sketches of the places with suggestions of how to increase the perceived safety. The aim of this essay is to identify aspects that contribute to the feeling of a safe environment and find out how we as landscape architects can work with creating a perceived safety in public spaces.

Sammanfattning

Stadens offentliga rum är platser där människor ska kunna vistas på lika villkor och det är en demokratisk rättighet för alla att kunna röra sig fritt i alla offentliga miljöer. En grundläggande förutsättning för att människor ska vilja vistas i det offentliga rummet är känslan av trygghet. Det är svårt att bygga bort reella hot och faror men det finns ett flertal olika faktorer som kan påverka den upplevda otryggheten. Vissa platser upplevs som otrygga av många människor trots att inget brott någonsin har begåtts på platsen. Ändå finns det ett samband mellan dessa, då platser som uppfattas som otrygga i förlängningen kan bli obefolkade. Ofta upplevs en befolkad plats tryggare än en öde men detta beror även på vem man är, vilka människor som vistas på platsen och vad de gör. Människans samspel med dess omgivning är komplex och därför är sambandet mellan trygghetsupplevelsen och den offentliga miljön viktigt att undersöka.

Den teoretiska bakgrunden till uppsatsen baserades på litteratur inom ämnena trygghet och miljöpsykologi med fokus på det offentliga rummets utformning och användande. Aspekterna av den upplevda tryggheten sammanfattades i fyra huvudområden som sedan stod till grund för utarbetandet av en checklista. Frågorna i checklistan användes för att undersöka trygghetskänslan i det offentliga rummet. För att konkret testa hur den fungerade i verkligheten tillämpades denna på två utvalda platser i centrala Uppsala, Törnlandsplan och torget vid Kvarnengallerian.

Resultatet visas i analyser och enkla principskisser av platserna och ger förslag till åtgärder i form av gestaltning och aktiviteter för att öka trygghetskänslan. Målet med uppsatsen är att identifiera faktorer som bidrar till känslan av en trygg miljö och ta reda på hur vi som landskapsarkitekter kan arbeta med trygghetsskapande på offentliga platser.

Innehåll

Introduktion.....	5
Problemområde.....	5
Begreppsprecisering	6
Syfte och frågeställning	6
Avgränsning	6
Metod	6
Litteraturstudie.....	7
Checklista	7
Platsstudie.....	7
Teoretisk bakgrund.....	8
Förutsättningar för trygghet	9
Trygghetsaspekter.....	11
Struktur	11
Belysning	12
Växtmaterial	13
Se och synas.....	14
Underhåll och omsorg.....	16
Resultat utifrån teoretisk bakgrund	17
Checklista för undersökning av trygghetsupplevelsen i det offentliga rummet	18
Platsstudie.....	20
Torget vid Kvarnengallerian	20
Sammanfattande resultat från tillämpning av checklistan på torget vid Kvarnengallerian	21
Törnlandsplan.....	23
Sammanfattande resultat från tillämpning av checklistan på Törnlandsplan	23
Åtgärdsförslag	25
Torget vid Kvarnengallerian	25
Törnlandsplan.....	28
Diskussion	31
Eventuella felkällor	34
Förslag till vidare forskning inom området	34
Referenser.....	35

Introduktion

Stadens offentliga rum är de vardagliga mötenas platser där alla människor ska kunna vistas på lika villkor. En grundläggande förutsättning för att människor ska vilja vistas i det offentliga rummet är känslan av trygghet (Gehl 2010, s. 91).

Trygghet och tillgänglighet gäller alla - oberoende av ålder, kön, funktionsnedsättning eller etnisk tillhörighet (Uppsala kommun 2010, s. 11).

Det är svårt att bygga bort reella hot och faror men det finns ett flertal olika faktorer som kan påverka den upplevda otryggheten. Eftersom begreppet trygghet är en känsla och något subjektivt, varierar denna mellan olika personer. Av denna anledning är det viktigt att få med så många aspekter som möjligt då trygghet är ett komplicerat fenomen att mäta (Brottsförebyggande rådet 2013, s. 15). Enligt Boverket (2010, s. 22) upplevs en befolkad plats ofta tryggare än en tom men detta beror även på vem man är, vilka människor som vistas på platsen och vad de gör. Människans samspel med dess omgivning är komplex och vi vill därför studera sambandet mellan trygghetsupplevelsen och den offentliga miljön.

Problemområde

Brottsförebyggande rådet, BRÅ, jobbar med att öka tryggheten i samhället genom att uppmärksamma dessa aspekter. Detta sker genom den årliga Nationella trygghetsundersökningen, NTU. Resultaten från en av de senare undersökningarna visar att det är vanligare med en generell oro över brottsligheten i samhället än oro för att själv utsättas för brott. (Brottsförebyggande rådet 2013, s. 15). De flesta människor ändrar inte sitt beteende på grund av att de känner sig otrygga men nästan en av tre personer har vid något tillfälle valt en annan väg eller ett annat färdssätt. En av tio personer har även vid något tillfälle valt att avstå från en aktivitet på grund av oro att utsättas för brott (Brottsförebyggande rådet 2013, s. 85). De som påverkas mest i sitt beteende är kvinnor, utrikes födda, boende i flerfamiljshus och ensamstående med barn. Var tionde person menar att otryggheten i viss eller stor utsträckning påverkar deras livskvalitet (Brottsförebyggande rådet 2013, s. 8). Det är en demokratisk rättighet för alla människor att röra sig fritt i alla offentliga miljöer (Brottsförebyggande rådet 2013, s. 9). För att detta ska kunna uppnås krävs ett tryggt stadsrum, dygnet runt och året om.

Det går aldrig att skapa en stad som är trygg till hundra procent. Trygghet får inte heller tendera att endast handla om kontroll eller bevakning. En tryggare stad måste bygga på att fler människor vill vistas i det offentliga stadsrummet och det innebär en stad som lockar människor med olika intressen och livsstilar. Trygghet behöver inte innebära ordning och reda, skarp belysning och nerhuggna buskar. Trygghet i staden kan aldrig bäras upp av poliser och vakter, de kan endast behandla symptomen. Istället kan man eftersträva trygghet genom medborgarnas vilja att använda sin stad, mycket och ofta (Listerborn 2000, s. 13).

Begreppsprecisering

Några begrepp är återkommande i uppsatsen och kan tolkas på flera olika sätt, dessa begrepp behöver därför en tydligare förklaring. Med *trygghet* avses i denna uppsats känslan av att vara fri från oro och hotande inslag i omgivningen. Med begreppet *offentligt rum* menas de platser i staden dit allmänheten har tillträde såsom exempelvis gator, torg och parker. För att dessa platser ska upplevas trygga för alla innebär det att stadsmiljön ska vara *tillgänglig*. Detta handlar om rätten att kunna röra sig fritt och verka i samhället, även för personer med funktionsnedsättning.

Omhändertänksamhet är ett sammansatt begrepp av orden omtanke och omhändertagande. Med omtanke menas att visa omsorg för en plats. Omhänderta innebär att ta hand om något. Med begreppet omhändertänksamhet avses i denna uppsats att visa omtanke och omhändertagande för det offentliga rummet. Ett uttryck för detta skulle kunna vara när människor klär in en lyktstolpe eller en trädstam med stickade föremål eller sätter upp en fågelholk i en allmän park.

Syfte och frågeställning

Syftet är att sammanfatta vilka faktorer som kan bidra till känslan av ökad trygghet i offentliga miljöer. Vi vill även undersöka hur dessa faktorer kan förändras på två utvalda platser. Denna studie kommer att ledas av två frågor: Vilka aspekter är av betydelse för trygghetskänslan? Hur kan utformningen av en plats skapa en ökad trygghetsupplevelse?

Avgränsning

Denna uppsats kommer inte att behandla det reella hotet att utsättas för ett brott utan den upplevda otryggheten på en plats. Detta eftersom att det är trygghetskänslan som i många fall styr var, när och hur människor använder det offentliga rummet. De kunskaper som litteraturstudier bidrar med kommer att appliceras på två stycken utvalda offentliga platser i Uppsala innerstad.

Metod

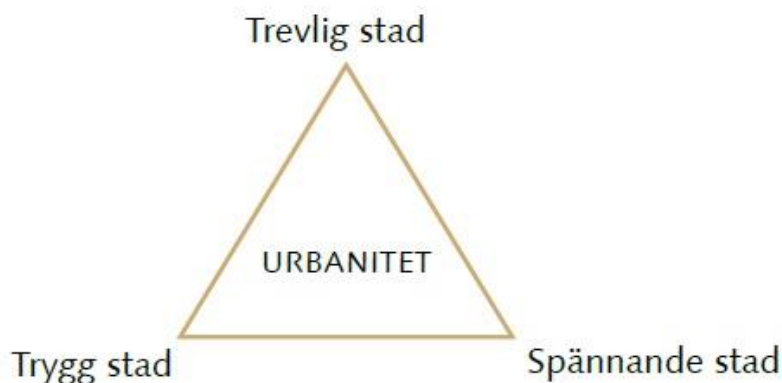
Arbetet är uppdelat i två delar, en litteraturstudie och en platsstudie. Vi började med litteraturstudien för att identifiera de faktorer som påverkar trygghetskänslan. Vi arbetade sedan fram en checklista som en sammanfattning av de trygghetsskapande faktorer som vi funnit i den teoretiska bakgrunden. Denna lista användes därefter för att undersöka och analysera utvalda platser med fokus på trygghet. Platsstudien genomfördes på två specifika platser i Uppsala, Törnlandsplan och torget vid Kvarnengallerian. Dessa observationsstudier ledde fram till en utvärdering av platserna. Utifrån detta tog vi fram idéförslag och principskisser för att visa hur det med enkla medel går att förändra en plats trygghetskänsla.

Teoretisk bakgrund

Trygghet är ett av de grundläggande behov som måste uppfyllas för att kunna skapa en fungerande miljö (Carmona, M. Tiesdell, S. Heath, T. Oc, T. 2010, s. 134). Det är även en mänsklig rättighet som är avgörande för livskvaliteten (Malmö Stadsbyggnadskontor 2006, s. 3). Trygghet är ett sammansatt begrepp och en känsla som är svårdefinierad då det beror på vem som tillfrågas och i vilket sammanhang. Eftersom trygghetskänslan är subjektiv är det komplicerat att mäta människors upplevelse av denna. Generellt kan känslan beskrivas med begrepp som lugn, kontroll, välbefinnande, tillit och frihet från hot. (Boverket 2013, s. 9).

Stadsmiljön ska som helhet upplevas som trygg och får aldrig utgöra ett hinder för invånarna, samtidigt som den måste innehålla ett visst mått av spänning och utmaning som ger utrymme för oväntade möten och händelser (Edqvist 2012, s. 17).

Att bygga och forma trygga offentliga miljöer innebär att stadsrummet ska vara tillgängligt för alla (Boverket 2010, s. 18). Citatet ovan beskriver städernas komplexitet och den ständiga förändring som sker i dessa där motstridiga krav och önskemål måste vägas mot varandra. Det handlar i slutändan ofta om ekonomiska prioriteringar där trygghetsfrågan borde få en större roll. Bo Grönlund, som forskar om trygghet och fysisk planering inom arkitektur, beskriver urbanitet som en kombination av tre viktiga beståndsdelar. Den trygga staden, den trevliga staden och den spännande staden.

Figur 2. En helt igenom trygg stadsmiljö är antagligen varken särskilt trevlig eller spännande. Likaså upplevs en helt igenom trevlig stadsmiljö troligtvis som odynamisk och slätstruken. Ett för stort inslag av spänning skapar otrygghet och minskar trivseln. Den goda staden spänner med andra ord, enligt Grönlund, mellan de tre hörnstenarna (Edqvist 2012, s. 17). Figur: Edqvist 2012.

Utmaningen ligger i att skapa en balans mellan dessa tre faktorer för att uppnå ett levande stadsrum. I ”En handbok för tryggare stadsmiljöer” finns några konkreta riktlinjer att arbeta efter för att uppnå ett levande och tryggt stadsrum (Edqvist 2012, s. 18). Dessa är sammanfattade nedan:

- » För att skapa förutsättningar för befolkade stadsmiljöer dygnet runt, ett så kallat 24-timmars-samhälle, krävs en *funktionsblandad stad*.
- » *Visuell kontakt* mellan den offentliga miljön och bebyggelsen skapar en tryggare miljö. Därför är exempelvis entréers och verksamhetslokalers placering och utformning av stor betydelse.
- » För en ökad *orienterbarhet och rörlighet* bör gång- och cykeltrafik alltid prioriteras och vara tydliga i stadsrummet. Otrygga stråk begränsar människors rörlighet och på så sätt även deras vardagsliv. Utifrån ett trygghetsperspektiv kan trafikseparering utgöra ett problem. Exempelvis gångtunnlar och gångbroar, som är en följd av trafiksepareringen, upplevs ofta som otrygga och bör därför undvikas i planeringen. För att motverka denna otrygghet bör olika trafikslag placeras i direkt anslutning till varandra samt till bebyggelsen.
- » Alla offentliga rum ska vara *lättillgängliga och attraktiva* att vistas i för att locka fler människor. Därför bör alla torg, parker och övriga stadsrum vara väl integrerade i stadsstrukturen.
- » *Medborgarsamverkan* leder till en ökad lokalkännedom om stadens olika delar vilket underlättar trygghetsarbetet.

Förutsättningar för trygghet

Känslan av otrygghet handlar inte nödvändigtvis om den reella risken att utsättas för brott. Vissa platser upplevs som otrygga av många människor trots att inget brott någonsin har begåtts på platsen. Ändå finns det ett samband mellan dessa, då platser som uppfattas som otrygga i förlängningen kan bli obefolkade. Detta leder till mer ostörda miljöer där större utrymme ges för brottsliga handlingar, vilket skapar en negativ spiral (Malm, Malm & Gustafsson 2005, s. 29). Att skapa miljöer som uppfattas som trygga av alla, vid alla tillfällen, är nästintill omöjligt (Boverket 2010, s. 40). För att åtgärda detta bör man se både till platsens specifika karaktär samt dess lokalisering i staden (Listerborn 2000, s. 49). Tryggheten handlar om känslor och dessa är ofta starkt knutna till olika platser. Genom att förändra dessa platser påverkas också känslan av otrygghet (Boverket 2010, s. 3).

I mailkonversation med landskapsarkitekt Anna Bengtsson¹ gällande trygghetskänslan i offentliga miljöer menar hon att denna skapas genom god gestaltning. De aspekter som är viktiga enligt henne är att platsen är tillgänglig för alla, välskött, tillåtande och tydlig, har grönskande inslag och att det finns skyddande inslag med överblickbarhet. Det sistnämnda handlar om Appletons prospect refuge teori som tar upp vikten av två olika typer av landskapselement. Det första handlar om en obehindrad möjlighet att se sin omgivning, prospect. Det andra elementet är behovet av skydd, refuge, som en plats för tillflykt och med en möjlighet att gömma sig (Johansson & Küller 2007, s. 215).

¹Anna Bengtsson landskapsarkitekt med inriktning hälsodesign, e-post den 12 maj 2014

Sammanfattningsvis skapas en tryggare gestaltning enligt Anna Bengtsson¹ genom:

En grönskande oas med tydliga avgränsningar och en variation avseende slutna, halvöppna och öppna platser som följer en gradient från en kärna med de mest skyddande och omslutande rummen till de mer öppna rummen längre ut med mer möjlighet för intryck från omgivningen.

Upplevelsen av trygghet är som tidigare nämnts individuell men det finns några gemensamma huvuddrag som påverkar upplevelsen av trygghet för många. Dessa kan vara till hjälp när trygghetsaspekten ska integreras i gestaltningen av det offentliga rummet. Nedan följer en sammanfattning av ofta återkommande resonemang och hållpunkter som ger en grundläggande förståelse för trygghetens dynamik inom gestaltning (Edqvist 2012, s. 15). Det är platser som:

- » *är befolkade under stor del av dygnet* – att se och bli sedd innebär en minskad känsla av utsatthet
- » *går att överblicka* – öppenhet innebär möjligheter för människor att tolka miljön och avläsa situationer på ett sätt som ger en känsla av kontroll, vilket är grundläggande för att uppleva trygghet.
- » *är funktionsblandade* – en stadsmiljö för alla bjuder in till olika former av delaktighet och skapar starkare band mellan platser och dess användare
- » *är omhändertagna och välskötta* – visar att någon tar ansvar för platsen
- » *lättorienterade och tydliga* – genom att kunna avläsa vad som förväntas av människor på olika platser och hur de bör röra sig igenom ett område, inges en känsla av kontroll
- » *skapar kontakt med omgivningen* – en möjlighet till visuell kontakt mellan de personer som använder platsen och personer som vistas i närheten

Det finns många olika sätt att förändra trygghetsupplevelsen på men genom att utgå från alla människor i staden skapas en helhetsbild av trygghetsproblematiken. The Safe City Committee of Toronto är en organisation i Kanada som har blivit förebild för trygghetsskapande i städer. Organisationen har funnits sedan 1989 och har stått som modell för liknande projekt runt om i världen. Genom att utgå från de grupper i samhället som är mest sårbara och samtidigt jobba med tryggheten ur ett helhetsperspektiv angrips problemen på olika nivåer. Grundtanken är att människan ska stå i centrum med utgångspunkt att användarna av stadens offentliga rum står för expertkunskapen. Detta för att ge beslutsfattarna nya perspektiv på trygghet (Listerborn 2000, s. 49).

För att skapa trygghet i staden finns olika typer av åtgärder. The Safe City Committee of Toronto talar för en kombination av både sociala och fysiska åtgärder för att uppnå ett gott resultat. De menar att känslan av trygghet är lika viktig som den faktiska risken att utsättas för brott. Då detta handlar om individen är det viktigt att ta tillvara på de erfarenheter som medborgarna besitter

för att på lokal nivå kunna finna lösningar och förbättringar (Listerborn 2000, s. 52).

Trygghetsaspekter

Utöver medborgardialog som ett medel att öka trygghetskänslan finns ett flertal olika aspekter såsom stadens struktur, belysning, växtmaterial, möjligheten att se och synas samt underhåll och skötsel. Dessa aspekter har valts ut från litteraturen och nedan följer en mer ingående presentation av dessa.

Struktur

En god stadsplanering med en tydlig struktur gör det lättare att röra sig och hitta i stadsrummet vilket skapar en känsla av trygghet (Gehl 2010, s. 101). Det bör finnas en visuell hierarki i gatunätet med ett system av sammanbunda gångvägar med flera alternativ och utan återvändsgränder (Listerborn 2000, s. 47).

Gatunätet och vägstrukturen har av denna anledning en stor betydelse för stadens liv. Invånarnas trygghetskänsla påverkas av detta genom att överblickbarheten och stadens läsbarhet är en följd av stadsstrukturen (Listerborn 2000, s. 47).

Exempelvis har städer med rutnätssystem ett större flöde av människor och trafik än stadsplaner med en annan struktur. En stadsstruktur med funktionsuppdelning och trafikseparering skapar områden med ensidiga funktioner och stora avstånd mellan dessa (Listerborn 2000, s. 43). Detta skapar problem för liv och rörelse i staden och motverkar på så sätt det tryggare ”24-timmars-samhället”. Av denna anledning är förståelsen av stadens mönster och struktur avgörande för att kunna förebygga otrygghet.

I staden är det helheten, d v s systemet som skapar de enskilda platserna och inte de enskilda platserna som skapar staden (Listerborn 2000, s. 47).

Barriärer såsom järnvägsspår, vägar och vattendrag delar upp stadsstrukturen och försvårar rörligheten mellan olika områden (Boverket 2010, s.19) Där barriärerna möter stråk skapas ofta planskilda lösningar som exempelvis gångtunnlar. Dessa platser är ofta problematiska ur ett trygghetsperspektiv och bör därför kompenseras med trygghetsskapande åtgärder (Edqvist 2012, s. 20).

Den offentliga miljön bör även vara inbjudande och uppmuntra till vistelse och aktivitet (Gehl 2010, s. 21). Dock kan platser där många människor samlas upplevas som lika otrygga som där det är folktomt. Ibland är det motsägelsefullt eftersom alltför öppna ytor kan kännas lika skrämmande som slutna (Listerborn 2000, s. 43). Vikten ligger då i att stadsstrukturen har alternativ som ger alla individer valmöjligheter och på så sätt en känsla av kontroll. En funktionsblandad och inbjudande stadsstruktur skapar därför ett tryggt stadsrum (Carmona et. al. 2010, s. 152).

Utöver att se till helhetsperspektivet finns det även mindre rum i staden med olika förutsättningar för trygghet som även dessa måste tas i beaktning. Dessa kan delas in i tre övergripande områden: park, torg och stråk. I park och naturområden är trygghet en balansgång där den måste vägas mot andra intressen

som exempelvis biologisk mångfald och inspirerande lek. När det gäller torg och öppna platser handlar det ofta om att öppenheten leder till utsatthet och därmed en känsla av otrygghet. Inramningen i form av öppna fasader och entréer mot torget kan skapa en tryggare känsla. Eftersom stråken sammanlänkar stadens alla olika delar påverkar dessa rörligheten och upplevelsen av trygghet. Förutsättningarna är skiftande då stråken leder genom olika typer av miljöer vilket gör att alla platser har olika behov (Edqvist 2012, s. 20). Mjuka gränser mellan stadens olika områden signalerar dock att staden är välkomnande och trygg (Gehl 2010, s. 99).

Belysning

Ljussättningen har stor inverkan på trygghetskänslan och är därför en väsentlig del i trygghetsskapandet. Grundläggande för att miljön ska uppfattas som trygg är känslan av kontroll. Denna känsla handlar om möjligheten att överskåda omgivningen genom tydlighet och överblickbarhet (Edqvist 2012, s. 30). Eftersom möjligheten till kontroll försämras när det blir mörkare är det en naturlig reaktion att då bli mer uppmärksam på sin omgivning. Det är tveksamt om det går att skapa en tryggare plats enbart med ljussättning men däremot kan detta i kombination med en god gestaltning öka en plats trygghetskänsla och samtidigt dess upplevelsevärde (Boverket 2010, s. 70). I förlängningen kan detta leda till att fler människor använder platsen efter mörkrets inbrott vilket skapar en positiv spiral.

För att skapa känslan av en tryggare plats gäller det inte bara att ljussätta så att den får mer ljus. Det handlar inte om att mer ljus alltid är bättre utan snarare om kvaliteten på ljuskällan samt platsens förutsättningar och hur den används (Boverket 2010, s. 73). Genom att utgå från användarna av platsen kan problem och möjligheter till förbättringar synliggöras. Ett sätt att göra detta på är genom trygghetsvandringar där en utvald grupp av människor tillsammans identifierar otrygga platser i staden (Boverket 2010, s. 75). Denna idé kommer ifrån Toronto-modellen.

Genom att belysa viktiga byggnader och landmärken kan ljussättningen hjälpa till att förtydliga riktningar och målpunkter i staden. Dessa ljuspunkter ger en överblick av omgivningen och kontinuitet och ordning i stadsrummet för en bättre orientering (Edqvist 2012, s. 44). Genom att olika funktioner tydliggörs hjälper ljusmiljön till med att tolka omgivningen och dess karaktär (Boverket 2010, s. 74).

Med ljusets hjälp går det att gestalta och modellera omgivningen och på så vis inte bara tillföra ökad känsla av trygghet för kvinnor och män, utan också bidra med estetiska värden (Boverket 2010, s. 73)

I citatet ovan beskrivs ljussättning inte bara som ett praktiskt behov utan även som en estetisk tillgång. Med hjälp av ljus kan en ny atmosfär skapas för att signalera olika känslor och verka trygghetsskapande (Boverket 2010, s. 73). Det ger även möjlighet att framhäva olika detaljer för att förstå platsens egenskaper och karaktär (Boverket 2010, s. 78). Att kunna avläsa detaljer och även se andra människor, då främst deras ansiktsuttryck, är väsentligt för att känna trygghet

(Boverket 2010, s. 73). Styrkan i belysningen är i detta fall avgörande eftersom våra ögon automatiskt anpassar sig till den ljusaste punkten i omgivningen. En balanserad ljusnivå med mjuka övergångar mellan ljus och mörker gör det lättare att avläsa omgivningen. För stora kontraster dessa emellan upplevs bländande och bör undvikas (Edqvist 2012, s. 43).

För tryggheten är det viktigare med andra människor än att ljusmängden är stor. Befolkade platser upplevs som mer trygga än platser som är öde. Kan det av det skälet till och med vara lämpligare att avstå från att ljussätta öde platser som inte används när det är mörkt? Den mörka platsen skulle på så sätt kunna signalera att den bör undvikas medan en ljussatt plats kan inbjuda till möten och aktiviteter (Boverket 2010, s. 71).

Nedan följer några sammanfattande faktorer för en trygghetsskapande ljussättning:

- » *överblickbarhet* - skapar orienteringsmöjligheter och tydlighet i stadsrummet
- » *detaljrikedom* - ökar möjligheten att se nödvändiga detaljer och andra människors ansikten
- » *karaktär* - finns på rätt plats och signalerar platsens atmosfär och funktion
- » *goda synförhållanden* - bländar inte och ger inte för skarpa reflexer

Växtmaterial

Människor förknippar ofta stadens grönska med känslor av tillhörighet och samhörighet. Grönskan förskönar stadsrummet, berikar cykelturen eller promenaden till jobbet och ses som något positivt, framför allt dagtid. Efter mörkrets inbrott kan den positiva upplevelsen förändras och många grönområden upplevs i stället som otrygga och tillhör de platser där människor inte gärna vistas (Boverket 2010, s. 40).

För att kunna skapa både estetiskt tilltalande och samtidigt trygga platser krävs en avvägning dessa emellan, se citatet ovan. En plats upplevs otryggare ju mer omsluten den är av tät vegetation men känns samtidigt mer ombonad och trevlig (Boverket 2010, s. 46). Avvägningen är beroende av platsens förutsättningar och funktion. Till exempel bör tät växtlighet undvikas kring stråk eftersom avgränsande element på båda sidor kan skapa ett slutet och otryggt rum. Kontakten med omgivningen är viktig för trygghetskänslan eftersom den stärker känslan av att se och bli sedd. Vegetation bör därför placeras och formas så att visuell kontakt finns mellan användare och omgivning (Edqvist 2012, s. 37).

Vegetationens täthet och karaktär samspelar även med skötseln av platsen. Friväxande vegetation med en naturlig karaktär upplevs ofta som dåligt omhändertagen och uppfattas därför som otrygg medan ordnade parkrum upplevs som mer trygga (Gunnarsson, A. Jansson, M. Fors, H. Kristensson, E. 2012, s. 8). För att öka tryggheten utan att skapa stora skötselproblem finns olika vegetationsstyrande insatser (Gunnarsson et. al. 2012). Valet av växtmaterial har en stor del i detta men det finns även åtgärder att ta vid i efterhand såsom röjning och gallring. Dessa metoder handlar om att vidga smala stråk, underröja

vegetation och glesa ur för en bättre genomsiktlighet (Gunnarsson et. al. 2012). Vid röjning bör dock en del växtlighet bevaras med tanke på de värden den innehar såsom exempelvis rekreation, lek, vindskydd, luftrening och biologisk mångfald (Gunnarsson et. al. 2012).

För att nå ett hållbart resultat utan ett alltför stort skötselbehov är grundprincipen att spara skuggande träd och buskar. Dessa bildar ett täckande tak som motverkar tillväxten av undervegetation och på så sätt minskar ett fortsatt behov av skötsel. Av denna anledning bör hänsyn tas till vilka ljus- och skuggeregenskaper olika arter har samt om de skjuter rotskott eller ej. Uppkomst av rotskott kan även motverkas genom etablering av marktäckande växter (Gunnarsson et. al. 2012). Några exempel på skuggande träd och buskar är hassel, skogslönn, idegran, olvon och måbär.

En sammanställning av de faktorer som är viktiga för trygghetsupplevelsen vid utformning av grönska:

- » skapa balans mellan grönskans positiva värden och trygghetsskapande åtgärder
- » utforma vackra och attraktiva miljöer
- » möjlighet till både öppna och slutna rum
- » välja växtmaterial med syfte att minska skötselbehovet
- » hitta en lämplig metod för gallring och röjning

Se och synas

Att se och bli sedd skapar trygghet och den upplevda otryggheten har stor betydelse för om och hur det offentliga rummet befolkas (Malmö Stadsbyggnadskontor 2006, s. 3). Att stadsmiljön är befolkad under stor del av dygnet samt under alla årstider är en av de grundläggande förutsättningarna för trygghet (Edqvist 2012, s. 48). Det är därför viktigt att stadsrummet riktar sig till många för att tillgodose olika gruppers behov och önskemål (Edqvist 2012, s. 52). En varierad blandning av människor skapar en större trygghet och stärker den sociala hållbarheten (Gehl 2010, s. 28). Det är lättare att smälta in i en blandad och större folkgrupp vilket skapar en minskad känsla av utsatthet. För att öka den mänskliga närvaron i stadens offentliga rum bör rörligheten ökas och naturliga möten främjas (Malmö Stadsbyggnadskontor 2006, s. 5). Detta uppnås genom att gatorna anpassas till de gåendes villkor (Boverket 2010, s. 56). Den vanligaste förflyttningen som görs är till fots vilket leder till många möten med andra människor. Att anpassa stadsrummet till de gående är därför av största vikt. De flesta människor väljer en befolkad gata med liv och rörelse framför en tom och öde eftersom promenaden känns mer intressant och även tryggare (Gehl 2010, s. 25) Detta är på grund av att närvaron av andra indikerar att platsen är säker vilket skapar en positiv spiral, se citatet nedan (Gehl 2010, s. 98).

Safety is a prerequisite of a successful urban place. Peopled places are often safer places, while the areas people are most concerned about are those that are deserted or crowded with the 'wrong kind' of people (Carmona et. al. 2010, s. 244).

Mänsklig närvaro behöver inte innebära faktiska människor på platsen utan kan även handla om spår som indikerar på mänsklig aktivitet. Detta kan till exempel vara parkerade cyklar, kvarglömda leksaker och blomplanteringar (Gehl 2010, s. 99). Även reklam kan i de offentliga rummen visa att platsen används och är befolkad vilket leder till en tryggare känsla (Boverket 2010, s. 26). Det finns däremot en svårighet i att dra gränsen mellan utsmyckning och skadegörelse i det offentliga rummet. Detta anspelar på våra känslor och påverkar även upplevelsen av stadsrummet. När det gäller trygghetskänslan kan denna påverkas både positivt och negativt av detta (Boverket 2010, s. 22). Ett exempel på detta är graffitti som kan skapa en känsla av att samhället har övergett platsen, vilket leder till att människor undviker att vistas där. Samtidigt ser många människor det som konst och det är därför svårt att avgöra vad som är skadegörelse eller utsmyckning. Den olovliga konsten kan uppfattas som ett sätt att visa omtanke och engagemang för stadsrummet samtidigt som den kan uppfattas som ett tecken på respektlöshet. Detta kan i förlängningen leda till en ökad känsla av otrygghet (Boverket 2010, s. 25).

*Figur 3. Den mänskliga närvaron är påtaglig trots bristen på faktiska människor.
Foto: Carolina Ögren, datum: 2014-05-06*

Redan på 1960-talet identifierade Jane Jacobs tre huvudkriterier för att platser ska upplevas som trygga (Boverket 2013, s. 10). Dessa kriterier handlar om befolkningen av det offentliga rummet och samspelet mellan människorna. Hon poängterar att tydliga avgränsningar mellan offentliga, halvprivata och privata markområden är av största vikt. Denna tydlighet motverkar skapandet av ”mellanrum”, alltså obefolkade platser som blivit över, vilket annars kan leda till otrygghet. Det andra kriteriet för skapandet av trygghet är att det ska finnas ”ögon på gatan”, vilket innebär en känsla av att se och bli sedd. Det ska samtidigt

finnas en möjlighet till visuell kontakt mellan de personer som uppehåller sig i gaturummet och personer som vistas inomhus. Det tredje kriteriet som Jacobs belyser är vikten av inbjudande offentliga platser där människor ges en anledning att visas. På dessa platser finns utrymme för slumpmässiga möten vilket leder till fler människor och med detta även en tryggare miljö (Boverket 2013, s. 10).

En sammanfattning av faktorer som ökar den mänskliga aktiviteten i stadsummet:

- » flerfunktionellt – för att skapa ett ”24-timmars-samhälle”
- » gator på de gåendes villkor – för att främja möten och rörelse
- » inbjudande platser – uppmuntrar till vistelse i stadsrummet
- » spår av människor – indikerar aktivitet även när den inte finns

Underhåll och omsorg

Det finns vissa faktorer som avgör om du upplever staden som behaglig och trygg. Skötsel och underhåll spelar ofta en viktig roll för hur vi upplever vår omgivning. Att känna att det finns någon som sköter omgivningen gör att intrycket blir bättre. Att vistas i en omgivning som känns övergiven, misskött och oplanerad kan skapa otrygghet (Boverket 2010, s. 33).

Genom att bjuda in till vistelse på en plats och visa att någon bryr sig om den ökar trygghetss känslan (Boverket 2010, s. 21). De estetiska faktorerna såsom formgivning och färgsättning påverkar den psykologiska atmosfären och människors önskan att vistas där (Johansson & Küller 2007, s. 19). Små gestaltungsmedel som till exempel indragning av bänkar vid gångvägar eller vinkling av stråk kan skapa mindre platsbildningar och öka trygghetss känslan (Boverket 2010, s. 44). Detta visar att det finns en tanke bakom utformningen och en omsorg för platsen, se citatet ovan.

En viktig faktor är att människor känner en tillhörighet och ett ansvar för det offentliga rummet. För att uppnå detta bör de involveras redan i gestaltungsprocessen eftersom få vill förstöra något som de varit med att skapa (Boverket 2010, s. 80). Detta handlar om ”place attachment”, vilket innebär den tillhörighet människor känner för sina hem och bostadsområden (Johansson & Küller 2007, s. 19). Känslan av ett tryggt och trevligt område stärks om de gemensamma ytorna är välsköta och byggda med omsorg (Boverket 2010, s. 30). Detta är särskilt viktigt i de offentliga miljöer där många människor färdas, såsom gångvägar, cykelvägar och hållplatser. Syns ett tydligt engagemang vid dessa kommer användningen och i förlängningen även den mänskliga närvaron att öka (Boverket 2010, s. 63). Detta tillsammans med en uppmuntran om att visa omsorg, till exempel i form av synliga papperskorgar, skapar en positiv spiral (Johansson & Küller 2007, s. 368).

Detta har sin motsats i *Broken Window teorin*. Denna teori handlar om att ifall ett fönster krossas och lämnas oreparerat kommer detta snart att leda till fler krossade fönster (Kelling & Wilson 1982, s. 2). Tanken är att förargelseväckande beteende i förlängningen leder till ytterligare dåligt beteende. Det gäller därför att förebygga detta genom underhåll och skötsel innan det negativa beteendet trappas upp. Repareras fönstret däremot så nära inpå krossandet som det går kommer detta sannolikt att leda till färre krossade fönster samt att

skadegörelserna överlag blir mindre frekventa. Detta kan ske överallt där känslan av att ingen bryr sig finns (Kelling & Wilson 1982, s. 2). Teorin förespråkar lokal polisenärvaro med fotpatrullerande poliser som ökar trygghetskänslan och tron om att brottsligheten minskar. Så är dock inte fallet, fler vakter och poliser i kombination med till exempel portlås och galler riskerar istället att leda till mer problem än de var tänkta att lösa. Det kan på sikt öka rädslan mellan människor eftersom misstron mellan de olika samhällsgrupperna ökar (Listerborn 2000, s. 52).

För att uppnå en trygg miljö bör hänsyn tas till *Broken Window teorin* samtidigt som fokus bör läggas på att skapa inbjudande platser. Detta uppnås genom underhåll och omsorg om det offentliga rummet.

Figur 4 & 5. Bidrar något av dessa inslag till en ökad trygghetsupplevelse? Foto: Carolina Ögren, datum 2014-04-07

Resultat utifrån teoretisk bakgrund

Sammanfattningsvis har fyra huvudområden av trygghetsaspekterna identifierats. Dessa huvudområden har legat till grund för utarbetandet av en checklista och går att besvara med frågorna:

- » *Var finns platsen?* Strukturaspekten behandlar platsens sammanhang i staden och kopplingar mellan olika områden, barriärer samt funktioner.
- » *Vad finns på platsen?* Aspekterna belysning och växtmaterial handlar om platsens upplevelsevärden och estetik.

- » *Vilka vistas på platsen?* Aspekten ”se och synas” handlar om liv och rörelse på platsen och om det förekommer någon aktivitet, vilka människor som vistas där och om det finns naturliga mötesplatser för dessa.
- » *Hur tas platsen omhand?* Denna fråga behandlar aspekten ”underhåll och omsorg”, om människor visar en omtanke för platsen och om den är välskött.

Checklista för undersökning av trygghetsupplevelsen i det offentliga rummet

Frågorna i checklistan nedan (Tabell 1) används för att undersöka trygghetskänslan i det offentliga rummet. Den visar vad som finns på platsen eller eventuellt vad som saknas för att skapa en ökad trygghetsupplevelse. Checklistan är uppdelad i fyra olika huvudområden som är sammanfattade med en grund i vår litteraturstudie.

Tabell 1. Checklista för att utvärdera trygghetskänslan på en utvald plats

Checklista	
	Finns detta på platsen? Eventuella kommentarer
Var finns platsen? - Struktur	
Finns en tydlig hierarki i gatunätet? (Listerborn 2000, s. 47)	
Finns det en överblickbarhet? (Listerborn 2000, s. 47)	
Är platsen mångfunktionell? (Carmona et. al. 2010, s. 152)	
Upplevs platsen välkomnande och inbjudande? (Gehl 2010, s. 21)	
Uppmuntrar platsen till aktivitet och vistelse? (Gehl 2010, s. 21)	
Är det mjuka gränser mellan olika områden? Till exempel genom öppna fasader och entréer (Gehl 2010, s. 99)	
Finns det olika valmöjligheter? Exempelvis mellan folkliv och lugn (Carmona et. al. 2010, s. 152)	
Vad finns på platsen? - Estetik	
Är det överblickbart även när det är mörkt? (Edqvist 2012, s. 30)	
Är viktiga landmärken och funktioner belysta? (Edqvist 2012, s. 44)	

Framhävs olika detaljer? Såsom exempelvis skyltar och ansiktsuttryck (Boverket 2010, s. 73)	
Är ljusnivån balanserad? (Edqvist 2012, s. 43)	
Skapar vegetationen en inbjudande och attraktiv miljö? (Boverket 2010, s. 46)	
Är vegetationen genomsiktbar? Särskilt kring stråk (Edqvist 2012, s. 37)	
Är växtmaterialet anpassat efter skötselnivån? (Gunnarsson et. al. 2012, s. 8)	
Vilka vistas på platsen? - Människor	
Är platsen befolkad under stor del av dygnet? (Edqvist 2012, s. 48)	
Är det en varierad blandning av människor? (Gehl 2010, s. 28)	
Finns det naturliga mötesplatser? (Malmö Stadsbyggnadskontor 2006, s. 5)	
Är platsen på de gåendes villkor? (Gehl 2010, s. 25)	
Finns det några spår av mänsklig aktivitet? Till exempel kvarglömda leksaker, graffitti, reklam, parkerade cyklar (Gehl 2010, s. 99)	
Hur tas platsen omhand? - Omhändertänksamhet	
Finns det en synlig tanke bakom utformningen? (Boverket 2010, s. 44)	
Syns det att människor känner en tillhörighet och ett ansvar för platsen? Exempelvis med blomplanteringar, fågelholkar, stickning kring föremål, utemöbler (Johansson & Küller 2007, s. 19)	
Är platsen välskött? (Boverket 2010, s. 30)	
Finns det en uppmuntran om att visa omsorg? Till exempel i form av papperskorgar (Johansson & Küller 2007, s. 368)	

Platsstudie

För att konkret undersöka hur checklistan fungerar i verkligheten applicerade vi denna på två utvalda platser i centrala Uppsala. Utöver detta genomfördes även samtal med besökare på platsen samt i närområdet för att få en tydligare helhetsbild. I litteraturstudien fann vi att kriterierna för trygghet skiljer sig mellan olika typer av offentliga rum, beroende på om det är en hårdgjord yta eller en parkmiljö. Av denna anledning applicerades checklistan på både en hårdgjord yta i centrala Uppsala samt en parkmiljö, för att belysa hur de olika trygghetsaspekterna kan variera. Platserna i studien valdes med avseende på potential och möjlighet till en ökad trygghetsupplevelse. Vår förhoppning är att platsstudien styrker checklistan som en fungerande mall för framtida trygghetsundersökningar. Nedan följer en beskrivning av de valda platserna samt en tillämpning av checklistan.

Torget vid Kvarnengallerian

Denna plats är en central yta i Uppsala som ligger i stadsdelen Höganäs. Området ligger i anslutning till Kvarnengallerian samt andra verksamheter som second hand-butik och restaurang. Det är ett relativt litet torg och fungerar som en knutpunkt och korsning mellan två cykelleder. Det är bilfritt och omgärdat av gång- och cykelbanor. Idag utgörs torget endast av en hårdgjord yta där fotgängare och cyklister samsas om utrymmet. Den främsta användningen av torget är som en transportsträcka mellan olika stadsdelar.

Efter att ha samtalat med besökare och boende i närområdet fann vi att de flesta hade en uppfattning om platsen som en passage. Det saknas aktivitet så efter att gallerian har stängt blir området ganska öde och obefolkat vilket kan bidra till en känsla av otrygghet.

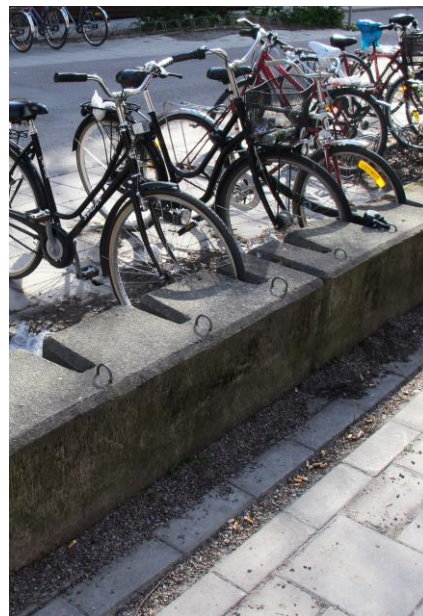

Figur 6. Det markerade området visar torget vid Kvarnengallerian. Karta: Uppsala Kommun, 2014. Bearbetad av författarna.

Sammanfattande resultat från tillämpning av checklistan på torget vid Kvarnengallerian

- » *Struktur* – På grund av den öppna och relativt lilla torgytan är överblickbarheten bra (Listerborn 2000, s. 47). Det är även stora fönster i marknivå som bidrar till en känsla av att "se och vara sedd" (Boverket 2013, s. 10). Däremot känns platsen inte alls inbjudande, kanske särskilt på grund av att det inte finns något att göra där, inte ens sittplatser (Listerborn 2000, s. 43). Nästintill hela torgytan är på cyklisternas villkor och torgets mitt utgörs av mötet mellan fyra olika cykelbanor. Detta skapar en otydlig struktur som inte bidrar till skapandet av ett inbjudande och tryggt torg (Boverket 2010, s. 56).
- » *Estetik* – Belysningen känns varken planerad eller genomtänkt. Lampor finns längs med cykelbanorna men saknas utmed gångvägarna. Detta leder på kvällen till valet att gå i mörker på gångvägen eller att samsas med cyklarna på cykelbanan. Belysningen är slumpvis utplacerad och hjälper inte till att framhäva detaljer som till exempel skyltar och ansiktsuttryck, vilket leder till en sämre kontroll och därmed även en ökad otrygghet (Boverket 2010, s. 73).

Vegetation, i form av alléträd, finns längs med gång- och cykelbanorna som leder mot torget. I torgets centrum finns ingen växtlighet alls utan endast några idegranar som ramar in ytan. På grund av att det finns lite växtlighet så är torget genomsiktligt på de flesta ställen och av samma anledning är även skötselnivån låg. Avsaknaden av vegetation i kombination med dålig ljussättning ger en plats som varken är estetiskt tilltalande eller trygg (Boverket 2010, s. 46).

Figur 7 & 8. Fotona visar inslag på torget i form av vegetation och cykelställ som inte bidrar till estetisk tilltalande och därmed trygg plats. Foto: Carolina Ögren, datum 2014-05-05

- » Människor – En av torgets stora fördelar är att det rör sig en variation av människor genom området (Gehl 2010, s. 28). Under dagtid är platsen befolkad men efter mörkrets inbrott är variationen av människor mindre. Det finns inga naturliga mötesplatser, kanske på grund av att hela ytan är på cyklisternas villkor. Torget saknar helt platser att vistas på och därför finns det inte heller många spår av mänsklig aktivitet. De spår som finns utgörs av reklam och parkerade cyklar. Bristen på både mänsklig närvaro och aktivitet leder till en mer otrygg plats (Edqvist 2012, s. 48).

Figur 9. Fotgängarna på torget samsas om utrymmet med cyklisterna. Foto: Carolina Ögren, datum 2014-05-15.

- » Omhändertänksamhet – Det är tydligt att det inte finns en synlig tanke bakom utformningen. Torget känns mer som en plats som blivit över i staden, ett mellanrum. Detta leder i förlängningen till att människor inte känner någon tillhörighet till platsen och tar därför inget personligt ansvar (Boverket 2010, s. 21). Det enda undantaget är två blomkrukor vid ingången till en entré.
Papperskorgar finns på torget men då dessa har lock som kräver en ansträngning för att öppna ligger skärp istället vid sidan av dessa. Torget är inte välskött utan skräpigt och med många trasiga skyltar, vilket inte uppmuntrar människor att visa omsorg (Johansson & Küller 2007, s. 368).

Törnlundsplan

Törnlundsplan är en liten fickpark mitt i stadsdelen Fålhagen. Den ligger i ett bostadsområde med en blandning av villor, flerfamiljshus och lägenheter. Parken omgärdas på två sidor av kvartersgator och gränsar på övriga sidor mot bostadsgårdar. Törnlundsplan utgörs av en mindre grönyta genomskuret av två gång- och cykelvägar. Parken används mest som genomfart men även för rastning av hundar. Efter samtal med besökare och boende i närområdet bekräftar dessa parken som en passage. De berättar att den saknar aktiviteter och att parken idag inte uppfyller någon funktion mer än som genomfart. Under kvällstid utgör den istället en barriär på grund av dålig belysning vilket leder till att människor hellre tar en omväg.

Figur 10. Det markerade området visar Törnlundsplan i Fålhagen. Karta: Uppsala Kommun, 2014. Bearbetad av författarna.

Sammanfattande resultat från tillämpning av checklisten på Törnlundsplan

- » Struktur – Då parken är liten och överskådlig är överblickbarheten god, vilket skapar en känsla av kontroll som i sin tur bidrar till en ökad trygghetsupplevelse (Listerborn 2000, s. 47). De vägar som leder igenom har ingen tydlig dragningskraft och ofta tas genvägar över gräset. Det finns inga funktioner på platsen och därför inte heller någon uppmuntran till vistelse (Gehl 2010, s. 21). Det enda som faktiskt finns på platsen är en parkbänk, en papperskorg samt en lyktstolpe. Parken upplevs inte som inbjudande då vägbommar är uppsatta vid två entréer. Gränserna mot omgivningen är dock relativt mjuka med låga staket och häckar, vilket skapar en viss välkomnande känsla (Gehl 2010, s. 99).

- » Estetik – Belysningen på platsen består utav en lyktstolpe, vilket inte är tillräckligt när det är mörkt ute. Detta leder till att detaljer inte kan framhävas och orienterbarheten inom området således blir försvårad, vilket skapar en otryggare upplevelse (Edqvist 2012, s. 30).

Den vegetation som finns på platsen utgörs av rönnar, snöbärsbuskar och även några vresrosor. Genomsiktligheten är god då buskarna är lågväxta vilket skapar en överblickbarhet som bidrar till en ökad trygghetskänsla (Edqvist 2012, s. 37). Växtmaterialet kräver ingen större skötsel vilket gör att platsen uppfattas som välskött men samtidigt enförmig med tanke på de få arter som används. Detta leder till en plats utan större estetiska värden som inte inbjuder till vistelse (Boverket 2010, s. 46).

Figur 11 & 12. Enformig utformning. Måste tryggt innebära tråkigt? Foto: Carolina Ögren, datum 2014-05-06

- » Människor- Platsen är en genomfart för många människor som bor eller arbetar i närheten, det är dock få människor som stannar upp och vistas i parken. De människor som rör sig igenom området utgörs främst av boende i närområdet vilket leder till en relativt homogen brukargrupp. Detta stärker inte den sociala hållbarheten och ökar inte heller känslan av trygghet (Gehl 2010, s. 28). Det finns inga tydliga spår av mänsklig aktivitet vilket ytterligare visar på att platsen inte används (Gehl 2010, s. 99). Det finns inga naturliga mötesplatser och den enda sittplats som finns är placerad med ryggen mot buskaget och en av gångvägarna vilket inger en otrygg känsla (Boverket 2010, s. 44).
- » Omhändertänksamhet- Det finns ingen synlig tanke bakom utformningen i parken vilket bidrar till att människor inte känner något ansvar för den (Boverket 2010, s. 44). Det finns inga konkreta tecken på att någon bryr sig om platsen och inte heller finns någon uppmuntran om att visa omsorg (Johansson & Küller 2007, s. 368). Parken känns inte omhändertagen då asfalten är sprucken och lappad, vägbommarna sneda och gräsmattan sliten. Detta kan bidra till ökad känsla av otrygghet (Boverket 2010, s. 63).

Figur 13. Välkommen till Törnlandsplan. Skyltar och vägbommar bidrar inte till en inbjudande känsla. Foto: Carolina Ögren, datum 2014-05-06

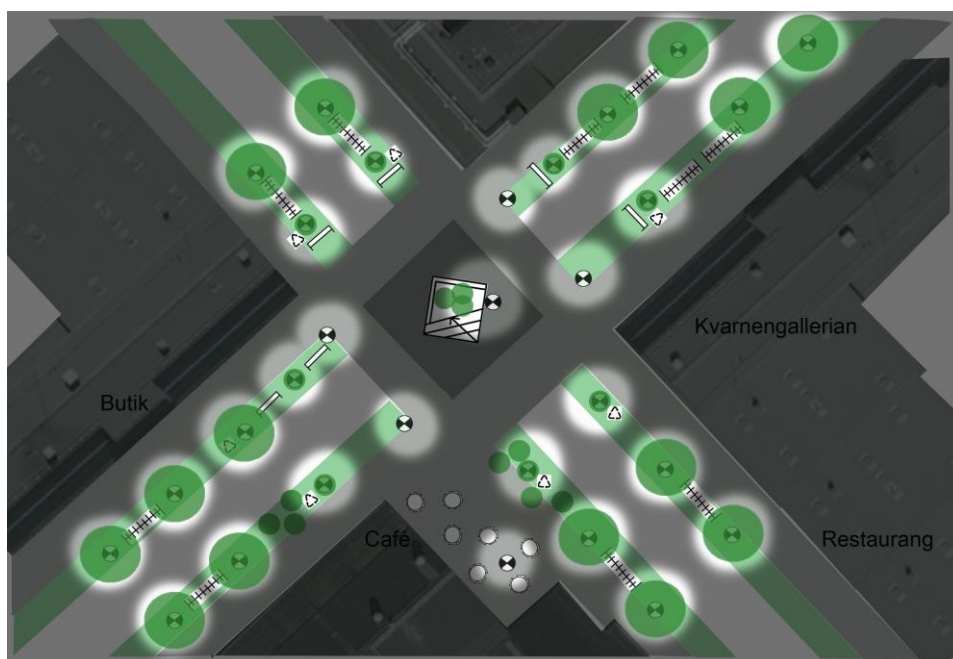
Åtgärdsförslag

Efter resultaten från tillämpningen av checklistan utarbetades åtgärdsförslag för de utvalda platserna. Förslagen grundar sig i de litteraturstudier, mailkonversationer, samtal med besökare och platsstudier som utförts.

Torget vid Kvarnengallerian

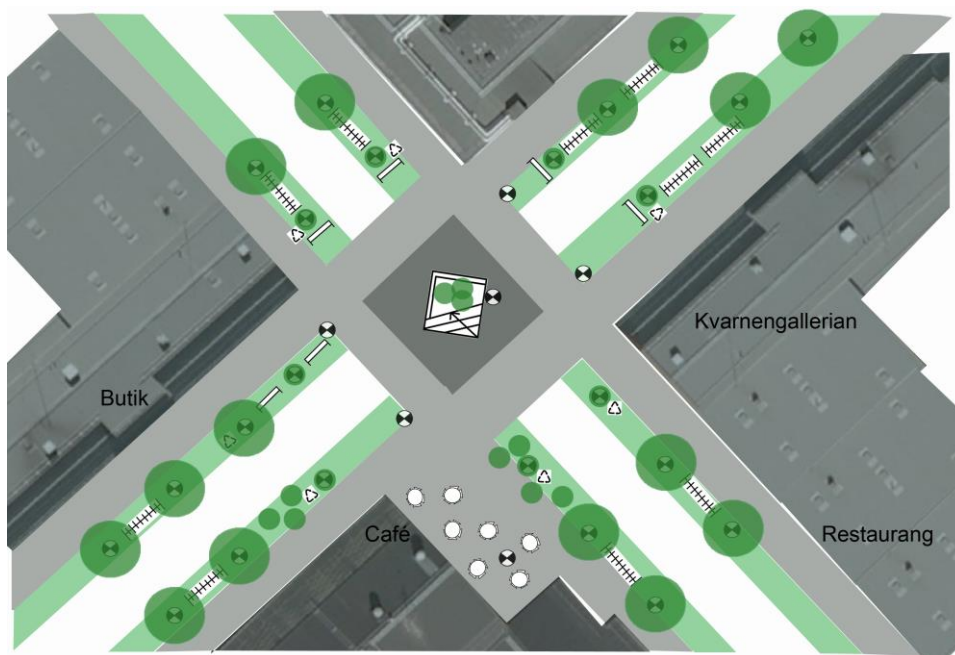
- » Struktur – En tydligare hierarki i gatunätet samt en uppdelning av gång- och cykelvägarna skulle underlätta rörelsen och orienterbarheten på torget. För att uppmuntra till vistelse och aktivitet bör torget innehålla fler funktioner och vara mer inbjudande. Dessa skulle exempelvis kunna vara fler sittplatser, en plats för lek, konst eller vattenelement.
- » Estetik – Belysningen har stor inverkan på trygghetsupplevelsen och borde av denna anledning vara mer genomtänkt och välplanerad. Utöver att använda fler ljuskällor kan även olika utvalda element belysas för att skapa ett mer estetiskt tilltalande torg. Belysning i marken skulle kunna leda till en bättre orienterbarhet tillsammans med att belysa viktiga landmärken som till exempel husfasader. För att ytterligare framhäva riktlinjer och målpunkter kan trädkronorna belysas underifrån, istället för att ljuskällan kommer ovanifrån som idag. Detta kan även, genom att ljuset signalerar olika känslor, bidra till en tryggare atmosfär. För att kunna framhäva olika detaljer såsom skyltar bör ljusnivån vara balanserad med mjuka övergångar mellan ljus och mörkt. Detta kan skapas genom många olika typer av ljuskällor med varierad styrka, exempelvis lyktstolpar, markbelysning i mindre skala samt ljussättning av vegetation.

För att skapa ett mer ombonat och estetiskt tilltalande torg bör mer vegetation tillföras. Den bör dock planeras så att genomsiktligheten fortfarande är god och därför placeras på särskilt utvalda ställen så att siktlinjerna bevaras. Mer fokus bör läggas på marktäckande växter och blomplanteringar för att framhäva den vegetation som redan finns på platsen, exempelvis idegranarna. Just denna art är bra ur skötselsynpunkt eftersom de skuggar undervegetation och på detta sätt minskar behovet av underhåll. Det växtmaterial som finns på platsen bör bevaras med tanke på de värden som det innehar såsom exempelvis rekreation, vindskydd, luftrening och biologisk mångfald.

Figur 14. Belysningsplan för torget vid Kvarnengallerian.

- » Människor – För att de människor som rör sig på torget ska vilja stanna upp och vistas på platsen krävs naturliga mötesplatser. Detta skulle kunna uppnås genom att dra ned tempot till gånghastighet för att vara på de gåendes villkor exempelvis genom varierande markmaterial och vinkling av gångvägar. Fler platsbildningar bör finnas, till exempel sittbänkar, lekytor eller uteserveringar. Dessa bör rikta sig till så många olika brukargrupper som möjligt för att kunna tillgodose fler behov och önskemål.
- » Omhändertänksamhet – För att få människor att känna en tillhörighet till platsen skulle de kunna involveras redan i gestaltungsprocessen av torget. Detta skulle stärka ansvars känslan och den omsorg de känner för platsen. Genom att visa engagemang med små gestaltungsmedel, exempelvis blomrabatter och andra utsmyckningar, skapas känslan av en trevlig och trygg plats. Spår av mänskligt engagemang bör uppmuntras på utvalda platser istället för att förbjudas, till exempel genom en graffitivägg, stickning kring föremål eller odling. Utöver detta bör det även finnas en tanke bakom utformningen såsom detaljrika bänkar och lampor, varierande markbeläggning och övrigt material med en hemtrevlig karaktär. Detta kommer att leda till en positiv spiral där det synligt omhändertagna skapar ett engagemang och en vilja att visa omsorg vilket ger ett välskött och tryggt område.

Figur 15. Idéförslag för torget vid Kvarngallerian.

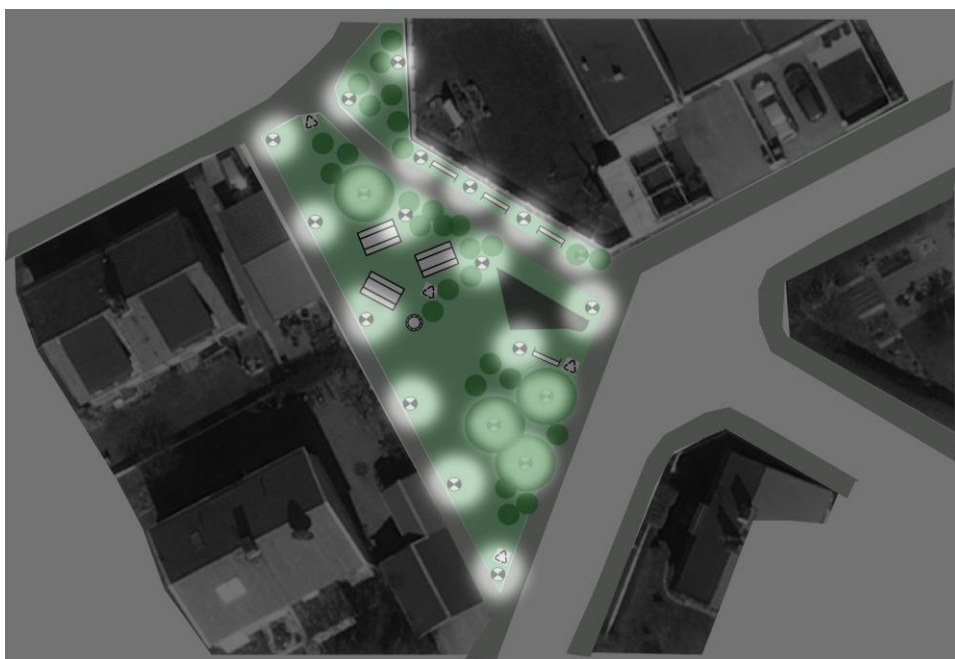
Figur 16. Legend för torget vid Kvarngallerian.

Figur 17. Skiss av trappan på torget. Av: Rebecca Sjöstrand Härlin.

Törnlundsplan

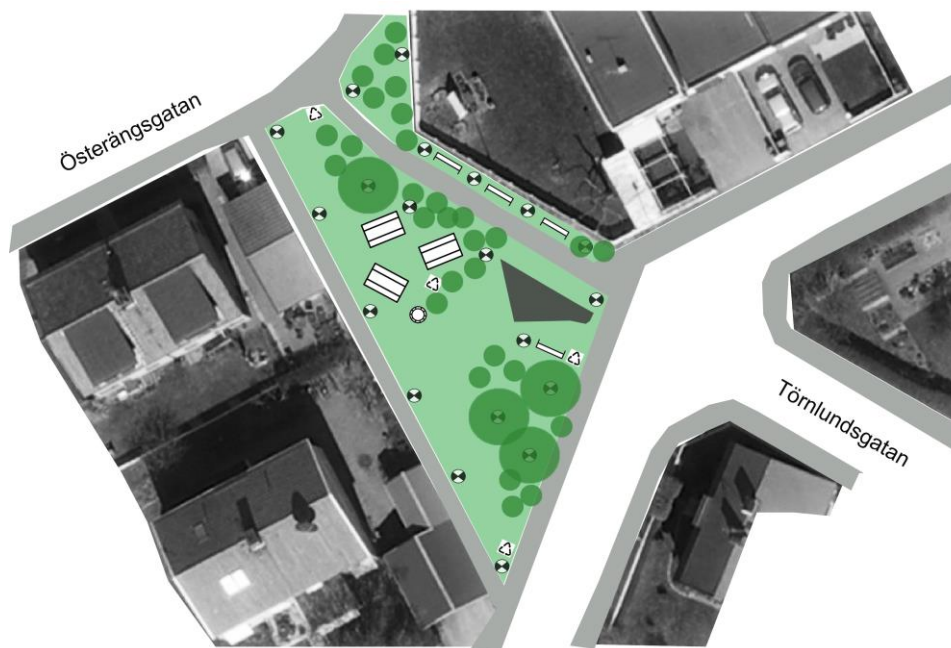
- » Struktur – De vägar som finns i parken bör anpassas bättre till rörelsemönstret för att underlätta för fotgängare och cyklister. Vägbommarna bör tas bort för att få platsen att bli mer inbjudande och vägarna kan istället genom sin skala och dragning visa att bilar ej är välkomna. Fler funktioner såsom lek och rekreation bör prioriteras för att få människor att vilja stanna upp och vistas på platsen, detta genom sittplatser och ytor för lek.
- » Estetik – Genom att tillföra fler ljuskällor skapas en tryggare plats dygnet runt. Belysningen bör anpassas efter den mindre skalan, istället för den storskaliga vägbelysning som finns på platsen idag. Vegetation och bänkar bör belysas både för tydligare orienterbarhet men även för att skapa en välkomnande karaktär. Detta bidrar till en mer hemtrevlig atmosfär som leder till en ökad trygghetsupplevelse och att fler människor vill använda parken. Vegetationen på platsen är idag enförmig och bör kompletteras med ytterligare växtlighet. Genom ett trädgårdslikt växtmaterial förstärks karaktären av den lilla bostadsnära parken, vilket skapar en ombonad och inbjudande känsla. Den goda genomsiktligheten bör dock bevaras ur trygghetssynpunkt.

Figur 18. Belysningsplan för Törnlundsplan.

- » Människor – För att få människor att vistas i parken bör fler funktioner tillföras för att tillgodose olika gruppers behov och önskemål. Detta skulle kunna vara vattenlek, grillplats, mindre platsbildningar med sittmöjligheter samt en oprogrammerad yta för spontanaktiviteter.

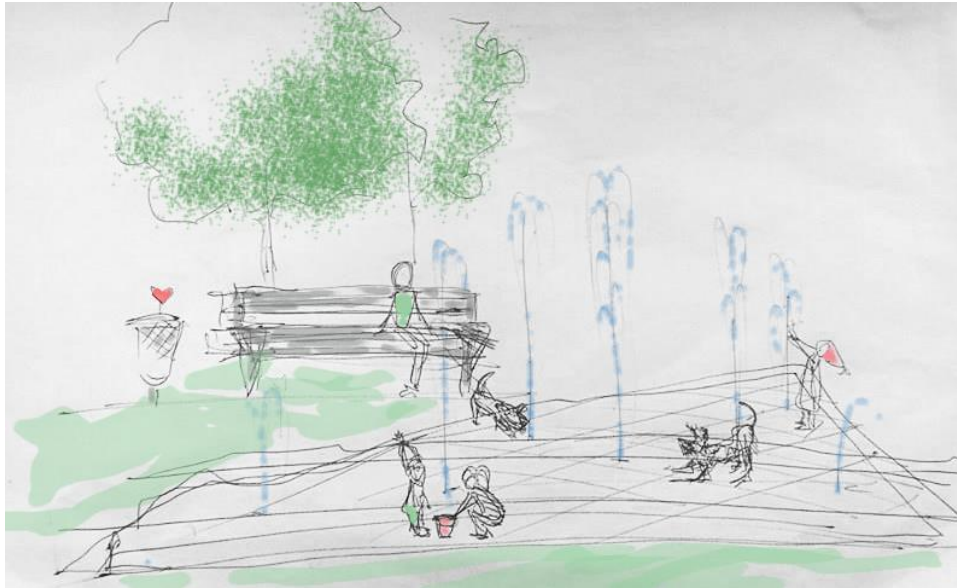
- » Omhändertänksamhet – Genom att låta människor vara med i utformningen av parken skapas en känsla av tillhörighet och därmed även ett ansvar för denna. Detta skulle kunna uppnås genom samtal med de boende i området men även genom att låta dem bidra med personliga tillägg i efterhand. Det skulle till exempel kunna vara att lämna mindre platser för odling och blomplantering. För att uppmuntra människor att vårda platsen bör även materialval väljas med omsorg, grusgångar istället för asfalt och natursten istället för betong. Fler papperskorgar behövs och en eventuell kompost vid anläggning av grillplats skulle kunna uppföras för att bidra till ett ökat ansvar. Detta skulle stärka känslan av en trevlig och trygg park samt ge en ökad användning av denna.

Figur 19. Idéförslag för Törnlundsplan.

Figur 20. Legend för Törnlundsplan.

Figur 21. Skiss av vattenleken i parken. Av: Rebecca Sjöstrand Härlin.

Diskussion

Vårt syfte med uppsatsen var att undersöka trygghetsfrågan genom att identifiera faktorer som bidrar till känslan av en trygg miljö. Framförallt ville vi ta reda på hur vi som landskapsarkitekter kan arbeta med trygghetsskapande på offentliga platser. De frågor vi ville besvara var: Vilka aspekter är av betydelse för trygghetskänslan? Hur kan man genom utformning skapa upplevelsen av en tryggare plats? Dessa frågor undersöktes med hjälp av litteraturstudier och platsstudier av två utvalda områden i Uppsala. En checklista användes vid observationerna på platserna för att undersöka de frågeställningar som vi sammanställt utifrån litteraturstudien. De resultat som vi konstaterade stämde till viss del överens med våra förväntningar. Trygghet handlar dock om många olika aspekter i kombination med varandra och en helhetsbild är därför nödvändig. Det vi upptäckte var att platser som upplevs otrygga inte används vilket skapar en negativ spiral då obefolkade platser upplevs som än mer otrygga. En stor del i trygghetsskapandet är därför att utforma offentliga rum som lockar människor till vistelse och användning. Detta uppnås genom estetiskt tilltalande miljöer men framförallt med flerfunktionella platser som vänder sig till alla olika grupper av människor. Svårigheter som följer med detta är dock hur man tillgodoser alla människors olika behov samtidigt, samt om alla offentliga miljöer måste vara för alla. Detta är frågor som inte kan ha generella svar. Varje plats är unik med olika förutsättningar och därför kan medborgardialog ge en tydligare bild av vad som bör göras på varje specifik plats. Medborgarna besitter den kunskap om sin vardagsmiljö som bestlutfattarna och planerarna ofta saknar.

Det finns många olika aspekter inom gestaltning som påverkar tryggheten och därför måste en avvägning mellan dessa ofta göras. Många är motsägelsefulla eftersom trygghet och estetik inte alltid går att förena då de har olika värden. Trygghet skapas generellt genom öppna och överblickbara platser medan en estetiskt tilltalande plats ofta innehåller mer ombonade och varierande inslag. Denna problematik syns bland annat i stadsstrukturen där rutnätsmönster ger en ökad orienterbarhet och därmed ökad trygghet medan en medeltida stadsstruktur istället kan skapa en mer estetisk tilltalande stadsbild med fler upplevelsevärden. Rutnätsstaden underlättar rörelse och bidrar därför till fler mötesplatser men lockar den människor till ökad vistelse? Samma problematik gäller vegetationen i det offentliga rummet där trygghetsskapande ofta handlar om att minimera växtligheten. En plats kan upplevas som otrygg då den är omsluten av tät vegetation men samtidigt upplevas som mer estetiskt tilltalande i och med att den ofta upplevs trevlig och ombonad. Därför är avvägningen mellan det öppna trygga och det estetiskt tilltalande en svår balansgång som är beroende av platsens förutsättningar och funktion.

Belysning lyfts ofta fram som en av de viktigaste faktorerna i att skapa en trygg plats. Det är dock tveksamt om det med endast ljussättning går att förändra trygghetsupplevelsen av det offentliga rummet. Återigen är det en kombination av estetik och övriga trygghetsaspekter som bidrar till en god stadsmiljö. Estetik i samverkan med de trygghetsskapande faktorerna; struktur, belysning, växtmaterial, människor och omsorg, är där landskapsarkitekter har en viktig roll. Med detta följer ett stort ansvar i att skapa en fungerande stad.

Det talas ofta om bristen på belysning men ibland kan det istället vara tvärtom. Platser som inte används när det är mörkt blir öde och därför otrygga. Kanske ska vissa av dessa platser istället signalera att de bör undvikas och därför inte heller ljussättas. Då det är omöjligt att befolka alla platser i en stad när det är mörkt bör fokus, såsom ljussättning, ligga på vissa utvalda platser. För trygghetsupplevelsen är det nämligen den mänskliga närvaron som är avgörande.

I boken *Public Places Urban Spaces* talar man om att trygghet är förutsättningen för ett fungerande stadsrum. Befolkade stadsrum är ofta tryggare än öde men det finns en problematik i vilka människor som befolkar platsen. De talar om "wrong kind of people", alltså att exempelvis uteliggare, tiggare och missbrukare skapar otrygghetskänslor hos många människor. Detta problem går inte att bygga bort utan behöver hanteras på andra nivåer. Då det är en demokratisk rättighet för alla människor att röra sig fritt i alla offentliga miljöer kan inte vissa grupper uteslutas. För att minska denna känsla av otrygghet och utsatthet som är en konsekvens på platser med "fel sorts människor" bör en varierad blandning av människor eftersträvas. Det är lättare att känna tillhörighet i en blandad, större folkgrupp och det stärker även den sociala hållbarheten. De offentliga rummen ska därför utformas för alla, oavsett ålder, kön, kulturell tillhörighet, ekonomisk status och så vidare.

Mänsklig närvaro behöver inte alltid innebära faktiska människor på en plats utan det kan räcka med spår av mänsklig aktivitet för stärka trygghetskänslan. Kanske kan en parkerad barncykel eller en blomplantering ge en viss trygghetskänsla på väg hem när det är mörkt ute. Det förekommer dock en svårighet i att tillåta människor påverka det offentliga rummet. Det finns en ganska otydlig gräns mellan vad som ses som utsmyckning och vad som uppfattas som skadegörelse. Graffiti är ett exempel som både kan uppfattas som positivt och negativt av olika människor. Vissa ser det som konst medan många uppfattar det som ett tecken på respektlöshet och en känsla av att samhället har övergett platsen. Detta kan i förlängningen leda till att människor slutar att vistas på dessa platser och därmed har en negativ spiral skapats med avseende på trygghetskänslan. Många uppfattar dock den olovliga konsten som ett sätt att visa omtanke och engagemang. En lösning på detta problem skulle kunna vara att tillåta utsmyckning och offentlig konst på vissa utvalda platser i stadsrummet. Detta spår av mänsklig aktivitet i kombination med att platsen känns omhändertagen kan bidra till en ökad känsla av trygghet.

En plats som känns omhändertagen och inbjudande upplevs tryggare eftersom den vittnar om att någon bryr sig om den. Syns en omsorg för platsen skapar detta ett ytterligare engagemang som leder till att människor tar ansvar för att upprätthålla detta. Många har svårare att skräpa ned en välskött plats än en redan misskött. Detta bevisas i *Broken Window teorin* som handlar om att brist på underhåll och omsorg leder till ökad misskötsel av platser. För att motverka denna negativa spiral bör vandalisering repareras direkt och uppmuntran om att visa omsorg bör prioriteras. Detta kan göras med enkla gestaltsmedel genom att göra det lättare och roligare för människor att ta sitt ansvar i det offentliga rummet. Till exempel genom smarta papperskorgar som låter eller säger tack när skräp slängs i dessa. Att det syns att det finns en tanke bakom utformningen är en förutsättning för att en plats ska upplevas som trygg. Denna omtanke är grundläggande och en utgångspunkt i alla övriga aspekter såsom platsens struktur, belysning, växtmaterial och människor. Omtanken och ett synligt

omhändertagande kan sammanfattas med begreppet omhändertänksamhet som handlar om att visa både omtanke och omhändertagande för det offentliga rummet. I utformningen av en plats kan detta till exempel vara något så okomplicerat som att namnge en bänk eller en stig för att skapa denna känsla av omhändertänksamhet. Det är små enkla medel som visar på en större tanke bakom. Detta skapar känslan av ett tryggare stadsrum.

Figur 14. Omhändertänksamhet för en tryggare vardagsmiljö. Foto: Carolina Ögren, datum 2014-04-20

Eventuella felkällor

- » Allt som läses tolkas av läsaren vilket kan leda till en ”omedveten subjektiv bild” av det som är skrivet. Det kan i förlängningen därmed påverka den objektiva bilden av materialet.
- » Litteraturen har stått till grund för checklistan vilket gör att val av litteratur kan påverka resultatet. Dock har all litteratur valts ut för att få en så stor bredd på trygghetsfrågan som möjligt.
- » Platsstudien kan få olika resultat beroende på flera faktorer såsom årstid, väder, tidpunkt, tillfälliga händelser osv.
- » Åtgärdsförslagen grundar sig bland annat i våra egna kunskaper som landskapsarkitekter vilket ger ett varierande resultat beroende på vem som gör förslaget.
- » Allmänt är upplevelse av estetiska värden samt känslor, såsom trygghet, alltid subjektiva vilket leder till en generalisering av dessa.

Förslag till vidare forskning inom området

Då denna studie ytterligare har visat att trygghet är viktigt för om och hur det offentliga rummet nyttjas anser vi det viktigt att mer forskning inom detta fält sker. Eftersom trygghet är en känsla som är komplicerad att mäta är all vidare kunskap inom området bidragande till en bättre helhetsbild av problematiken. Några specifika frågor att arbeta vidare med skulle kunna vara: Hur stort utrymme borde trygghetsaspekten få i gestaltningsprocessen? Hur mycket skiljer sig trygghetskänslan mellan olika demografiska faktorer såsom exempelvis ålder, kön, yrke och kulturell tillhörighet?

Referenser

- Boverket (2010). *Plats för trygghet – inspiration för stadsutveckling*. Tillgänglig: http://www.boverket.se/Global/Webbokhandel/Dokument/2010/plats_for_trygghet.pdf [2014-04-09]
- Boverket (2013). *Sammanställning och spridning av erfarenheter från uppdraget att stärka tryggheten i stads- och tätortsmiljöer – slutrapport* (Rapport: 2013:8). Tillgänglig: <http://www.boverket.se/Global/Webbokhandel/Dokument/2013/Starka-tryggheten-i-stads-och-tatortsmiljoer-slutrapport.pdf> [2014-04-09]
- BRÅ, Brottsförebyggande rådet (2013). *NTU 2012 – Om utsatthet, trygghet och förtroende* (Rapport 2013:1). Tillgänglig: https://www.bra.se/download/18.22a7170813a0d141d21800050381/1367324684272/2013_01_NTU_2012_web.pdf [2014-04-09]
- Carmona, M. Tiesdell, S. Heath, T. Oc, T. (2010). *Public places urban spaces*, 2. ed. Oxon: Routledge.
- Edqvist, R (2012). *Handbok för tryggare stadsmiljöer – Metoder och verktyg för att arbeta med trygghet i gestaltning och projektering av stadsrum*. Tillgänglig: http://www.huddinge.se/Global/trafik_vagar_och_resande/handbok/Trygghets-handbok_Komplett_WEB.pdf [2014-04-22]
- Gehl, J. (2010). *Cities for People*. Washington: Island Press
- Gunnarsson, A. Jansson, M. Fors, H. Kristensson, E (2012). *Vegetationsstyrning för ökad trygghet* (Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap, rapport 2012:13). Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet. Tillgänglig: http://pub.epsilon.slu.se/9014/7/gunnarsson_et_al_120903.pdf [2014-04-22]
- Johansson, M & Küller, M. (2007). *Svensk miljöpsykologi*, 1:2 uppl. Polen: Pozkal.
- Kelling, G & Wilson, J (1982). *Broken Windows - The police and neighborhood safety*. Tillgänglig: http://www.manhattan-institute.org/pdf/_atlantic_monthly-broken_windows.pdf [2014-04-09]
- Listerborn, C. (2000). *Tryggare stad – kan man förändra rädslans platser?*. Göteborg: Stadsbyggnadskontoret.
- Malm, E, Malm, U & Gustafsson, H (2005). *Framtidens trygghetsbok – Om att förebygga brott och öka tryggheten i bostadsområden och stadsdelar i Göteborg*. Tillgänglig: <http://www.framtiden.se/Global/Framtiden/Forskning%20och%20utveckling/Framtidens%20Trygghetsbok.PDF> [2014-04-09]
- Malmö Stadsbyggnadskontor (2006). *Trygg stadsmiljö – tankegångar – riktlinjer – arbetsmetod*. Tillgänglig: <http://www.malmo.se/download/18.1c002f7b12a6486c372800011921/1383644430629/Trygg+stadsmilj%C3%B6.pdf> [2014-04-09]
- Uppsala kommun (2010). *Översiktsplan 2010 – för Uppsala Kommun*. Tillgänglig: http://www.uppsala.se/Upload/Dokumentarkiv/Extern/Dokument/Bostad_o_byggnad/Oversiktsplan/Oversiktsplan_2010/op_kap1_3_2010.pdf [2014-05-08]